

УДК 342.951:351.82
МРНТИ 06.52.17

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-2-47-57>

К.К. ПРИМЖАРОВА,*¹

Э.ғ.к., қауымдастырылған профессор.
*e-mail: kalyash.primzharova@narxoz.kz

Л.С. НУРПЕЙСОВА,²

Э.ғ.к., қауымдастырылған профессор.
e-mail: amaniyazova_2020@mail.ru

Г.Ш. БЕЙСЕНОВА,²

Э.ғ.к., доценті.
e-mail: G_hb@mail.ru

Ж.К. МАЛГАРАЕВА,¹

Э.ғ.к., қауымдастырылған профессор.
e-mail: zhanat.malgaraeva@narxoz.kz

¹Нархоз университеті, Алматы қ., Қазақстан

²Абылай хан ат. Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы қ., Қазақстан

ПАНДЕМИЯНЫҢ САНДЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАРҚЫНДЫ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты – пандемияның сандық экономиканың қарқынды дамуына әсерін зерттеу. Телекоммуникация қандай құрауыштардан тұрады және олардың әрқайсысының маңызы туралы ақпараттар жиналып, ақпараттық-телекоммуникациялық инфрақұрылымның теориялық аспектілері талданды. Ақпараттық-телекоммуникациялық жүйенің мемлекеттік қызметтегі негізі ретінде электронды үкіметтің қазіргі жағдайы талданды, ақпараттық технологиялардың функциялары, мемлекеттік ақпараттық саясат туралы мәліметтер жинап, ақпараттық-телекоммуникациялық инфрақұрылымның теориялық аспектілері талданды. Ақпараттық-телекоммуникациялық жүйенің мемлекеттік қызметтегі негізі ретінде электрондық үкіметтің қазіргі жағдайы талданды, ақпараттық технологиялардың функциялары, мемлекеттік ақпараттық саясат туралы мәліметтер алынып, бүгінгі күндегі телекоммуникациялық инфрақұрылымның деңгейі мен даму перспективалары анықталды, жоспардағы нақты міндеттер мен мақсаттар айқындалды. Электронды мемлекетке айналу жолында қандай жолдардан өту керектігі, қандай шараларды іске асыру қажеттігі ұсынылды.

Тірек сөздер: сандық экономика, ақпараттық-телекоммуникациялық инфрақұрылымдар, электрондық қызметтер, электрондық портал, жүйе, электрондық үкімет, технологиялар.

Кіріспе

Пандемия кезінде желіге деген күш өте ауыр болды. Портал осындай жаппай қосылымға дайын болмай, олқылықтар көп шықты. Мәселелер «Электрондық үкіметтің» өнімділігінің жеткіліксіздігінде болды. Егер қарапайым күндері порталда сағатына 600 және тәулігіне 5000 байланыс орнатылса, төтенше жағдай кезінде сағатына 15 млн және бір күнде 102 млн байланыс тіркелген еді. Одан бөлек, байланыс орталықтарына да қоңыраулар артты. Оған жай күндері күнінен 15–20 мың қоңырау түсетін болса, төтенше жағдай кезінде ол орташа 400 мың, ал ең көбі 600 мыңға дейін өсті. ХҚКО-ның 12 мың қызметкері қашықтықтан жұмысқа ауыстырылды [1].

Негізгі ережелер

Коронавирус пандемиясы Қазақстанды жаппай цифрлық ортаға көшуге итермеледі. Цифрландыруға күштеп көшу онлайн режимде мемлекеттік қызметтерді көрсетудің кемшіліктерін көрсетіп, жақсы сабақ болды.

Вирустың таралуы қаупінен төтенше жағдай енгізілген соң, мемлекеттік қызметтерді арудың жалғыз жолы «Электрондық үкімет» порталы болды. Ол 2006 ж. іске қосылған болатын

және төтенше жағдай кезінде барлық мемлекеттік қызметтің 80%-ын онлайн режимде көрсетті. Оның ішіне «Ашық диалог», «Ашық бюджет», «Ашық деректер», «Е-лицензиялау» және тағы басқа өзге де жобалар кірді. Ресми www.eg0v.kz парақшасынан бөлек Telegram, Вконтакте және Facebook мессенджерлерінде чат-боттар жұмыс жасады. Алайда, қолданушылардың жаппай бір уақыттағы ағынына сервердің күші жетпеді.

Әдебиетке шолу

БҰҰ зерттеуі: «Электрондық үкімет 2020 тұрақты дамудың онжылдығындағы сандық үкімет», COVID-19-ға жауап беру үшін қосымша, БҰҰ Экономикалық және әлеуметтік мәселелер департаменті, мұның бәрі денсаулық сақтауды цифрландырудың бастауы болды және 2013 ж. өзінде барлық жерде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізуді көздейтін «Ақпараттық Қазақстан–2020» мемлекеттік бағдарламасын ескере отырып, үкімет электрондық денсаулық сақтауды дамытудың 2013–2020 жж. арналған тұжырымдамасын әзірлеп бекітті. IT-технологиялар қарқынды дамып келеді және бүгінгі күннің өзінде тұтас үкіметтерді цифрлық экрандарға трансформациялауға мүмкіндік береді, бұл органдардың жұмысын айтарлықтай жеңілдетеді және халықтың өмірін жеңілдетеді. Қазірдің өзінде азаматтар үйден шықпай-ақ бұрын кезекте тұрып, сағаттап күтуге тура келетін электрондық үкімет қызметтерін ала алады. Осылайша, бұл COVID-19 пандемиясы кезеңінде цифрландыруға деген қажеттілік ерекше сезілетін медицина саласына да әсер етті. Вирус екі жылдан бері өршіп келеді, бірде-бір ел індеттің салдарына дайын емес еді, басқару саясатын қайта қарастыруға тура келді [1–3].

Караван жаңалықтары «Ақпараттық инфрақұрылым қалыптастыру – алдындағы басты мақсаттардың бірі», Айман Жүсіпованың «2020 ж. Қазақстандағы медиа тұтыну: интернет және әлеуметтік желілер жеңіске жетті» атты 2021 ж. мақаласынан, Қазақстан Республикасындағы бөлшек электрондық коммерция нарығын талдау», 2020 ж. желтоқсандағы сарапшылардан сұрау нәтижелері, Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурстарынан «Зерде «Ұлттық инфокоммуникациялық холдингі» АҚ [4–8] ресми интернет-ресурсынан алынған мәліметтер.

Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының [9] ресми сайтынан алынған мәліметтер пайдаланылды.

E-Government Survey 2020 Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development With addendum on COVID-19 Response [10] COVID-19-ға байланысты мәліметтер. С.Г. Камолов, П.В. Артемовалардың бірлесіп жазған мақаласында Мемлекеттік қызметшілерге арналған ақпараттық технологиялар мемлекеттік қолдау бойынша шараларын қорытындылай түскенін көрсетеді.

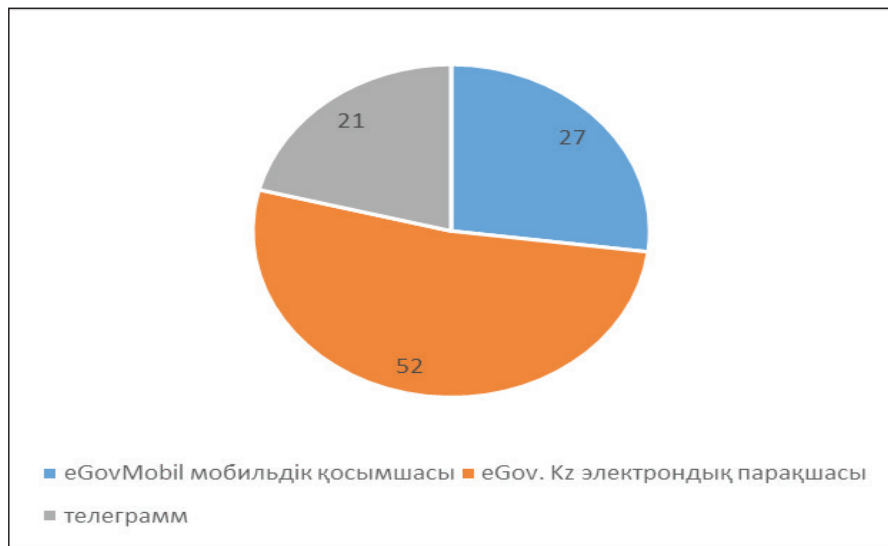
Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазу кезінде эмпирикалық әдістер қолданылды: бақылау, талдау, салыстыру, сонымен қатар сараптамалық-теориялық әдістер қолданылды. Зерттеу жүргізу мақсатында электрондық форматтағы мемлекеттік қызметтерді көрсетудің сапасын жақсартуға қатысты тұжырымдамалар жоспарлар жасалды.

Нәтижелер

Сонымен қатар, электрондық портал алаяқтарға да ілікті. 2020 ж. 12 мамыр күні шетелдік хакерлердің шабуылы болды. Ресми ақпараттарға сай, бұл 48 елден 550 IP-адрестен құрылған DDos-шабуылдары болған. Бұл қазақстандық электрондық интернет серверге жасалған бірінші және өте масштабты кибершабуыл болды. Алайда, азаматтардың жеке деректері сыртқа шықпады.

Төменде 2021 ж. 25 наурыздан 10 қыркүйекке дейінгі аралықта Электрондық үкіметтің қызметтерді көрсету жолдарының үлесі көрсетілген (1-сурет, б. 49).

Сурет 1 – Қазақстандағы төтенше жағдай кезіндегі электрондық қызметтердің берілу жолдары

Ескертпе – [2] дереккөз негізінде құрастырылған.

Мамандардың айтуынша, пандемияға байланысты адамдарға енді жаңа ережелер бойынша өмір сүруге тура келді. Мемлекеттік қызметтер тездетілген режимде онлайнға көшті. ХҚКО-дағы адамдардың жиналуын барынша қысқартып, орталықтар онлайн режимде алуға болмайтын тек қағаз жүзіндегі құжаттарды беретін болды. Ондай қызмет түрлері Қазақстанда – 140. Оған паспорт, жеке басты куәландыратын құжат, зейнетақыны тағайындау және т.б. қызметтер жатады. Басқа қызметтің барлығын тұрғындар өздері интернет арқылы электрондық үкімет порталында алуы керек.

ХҚКО-дағы адамдардың азаюы үшін телеграмм бот немесе парақша арқылы алдын ала кезек алып қою керектігі туралы шарт қойылған болатын. Бір адамға 30 мин қана уақыт беріледі, егер адам үлгермесе, оның кезегі өтіп кете береді. Тұрғындардың барлығының онлайн түрде мемлекеттік қызметті алу мүмкіндігінің жоқ екендігі белгілі. Сондықтан ХҚКО-да зейнеткерлер, көпбалалы отбасылар мен мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған жеңілдік терезелерін жасау міндеті қойылған. Сонымен қоса, өзіндік қызмет алу секторы деп аталатын әкімдік, оқу және денсаулық сақтау ұйымдары, мектептер мен ойын-сауық оралықтарында кішкене бұрыштар да жасалды. Бұл бұрыштар компьютермен және интернетпен жабдықталған және 8–15 жұмыс орнына есептеліп жасалған [3].

Қазіргі жағдайда қажет болып отырған цифрландыру алда да дами беретін болады. Үкімет бүгінде барлық мемлекеттік қызметтердің 90%-ын онлайн-платформаға көшірді.

Тағы бір өзгеріс, электрондық үкіметтің жұмысында қосымшадағы кейбір цифрлық құжаттардың қағаз түпнұсқасының құқықтық күшіндей күші болады. Осындай сервистердің көп болуы үшін мемлекеттің іс-әрекетін, даму бағытын қайта қарау керек. Электрондық үкіметте көптеген істер атқарылды, бірақ 500 ақпараттық жүйе шала дамыды. Мұндай жағдайда алға қарай ілгерілеушілік жасау мүмкін болмайды, сондықтан платформалық модельге көшу жолын ұстанған дұрыс болады.

Алайда, соңғы жылдары Қазақстан электрондық үкімет облысында айтарлықтай прогресс алды. Қазақстан 2021 ж. электрондық үкімет даму бойынша 193 мемлекеттің ішінде 29 орынды иеленді.

Қазақстан ТМД елдерінің ішінде 1-орынды иеленді. Индекс деректерінің ашық бойынша Қазақстан үкіметі азия елдерінің арасында 1 орынды, онлайн қызметтер индексі бойынша Азия елдерінің ішінде 3 және әлемдік рейтингте 11 орынды алды. Жергілікті онлайн қызметтердің дамуы бойынша Алматы қаласы әлемнің 100 қаласының ішінде 29-орында. Ең үлкен өсім 22,7% телекоммуникациялық инфрақұрылым дамуында орын алды [4].

Қазақстанның позициялар бойынша көтерілуі «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының негізінде жүзеге асқан жан-жақты жұмыстың нәтижесінде болды. Бүгінде Қазақстан халқының цифрлық сауаттылығының деңгейі 82,1%-ды құрайды.

Бүгінде мемлекеттік бағдарламаға өзгертулер енгізілуде және ол үкімет пен қоғамның үнемі диалог құруы мен азаматтарды өзекті мемлекеттік міндеттерге қатыстыруға шақыру жолымен жүріп жатыр. Осылайша, азаматтардың барлық өтініштеріне тез әрі тиімді түрде жауап беретін «естуші мемлекет» концепциясы өмірге келуде.

2021 ж. толықтай egov 3.0 сатысына көшу жоспары орындалуда, алайда оның бірқатар элементтері енгізілген не енгізілу үстінде. Мысалы, ақпараттық жүйелерінің интеграциясы жүруде, «Smart Bridge» жобасының аясында жасанды интеллект элементтері енгізіліп жатыр, проактивті қызметтер іске асуда.

Қазақстан ТМД елдерінің ішінде алғашқылардың бірі болып электрондық мемлекеттік қызметтерді цифрлық қолтанба арқылы енгізуді бастады. Бүгінде электрондық үкімет порталында 11 млн адамға барлық жұмыс уақытында 340 млн қызмет түрін көрсету арқылы жұмыс істеп жатыр [5].

Тек COVID-19 пандемиясы кезінің өзінде 22 млн электрондық мемлекеттік қызмет көрсетілді. Электрондық форматта қызмет алу 3 есеге дейін өсті [6].

Электрондық форматтағы мемлекеттік қызметтерді көрсетудің сапасын жақсартуға қатысты келесідей қадамдар жасалуы қажет:

- ♦ біріншіден, мемлекеттік органдардың интеграциясын жүргізу;
- ♦ екіншіден, мемлекеттік серверлердің өнімділігі мен өтімділік қабілетін көтеру;
- ♦ үшіншіден, мақсатты түрде артық бюрократиялық анықтамаларды қысқарту, электрондық қызметтерді алуды барынша жеңіл әрі ыңғайлы ету және азаматтардың мемлекеттік қызметтерді алу жолдары мен функцияларынан хабардар болуын қамтамасыз ету үшін ақпараттық жұмыстар жүргізу.

Сондай-ақ, цифрлы экономика бизнестен алшақ болмайтынын білеміз. Бірақ мұнда да таяқтың екі ұшы бар. Бір жағынан, қиын кезде бизнес мемлекет тарапынан қолдауға, сондай-ақ бизнеске даму мен аяққа тұруға көмектесетін ақылды реттеуге зәру болады. Ал екінші жағынан – мемлекет бизнестің де идеяларын, оның жобалары мен экспертизаларын қажет етеді. Бизнес-серіктестіксіз цифрлық трансформация іске аспайды. Сондықтан, бүгінде екі жақтың арасындағы сауатты диалог пен бір-бірін естуге деген құлшыныс өте қажет.

Пандемия кезінде инфекцияның таралуын болдырмау және халықтың өмірін сақтау үшін барлық жағдай жасалды. Сырттан шеттетілу жағдайында цифрландыру қоғаммен байланыстың ең тиімді шешімі болды. Қоғам мен мемлекетті тауарлар, қызметтер, капитал мен жұмыс күшінің ортақ нарығын жасауға ұмтылушылық біріктірді. Әрине, басты мақсат модернизациялау, кооперациялау, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру болды. Ендігі уақытта барлығын жан-жақты қамтитын цифрландыру елдің дамуын жүргізетін күш болуы керек.

Талқылау

Қазақстан Республикасының байланыс және телекоммуникация саласының құрылымы соңғы жылдары жақсы жаққа қарай өзгерді. Бүгінде телекоммуникация саласының компаниялары өзгерістермен бір толқында жүру үшін өздерінің бизнес модельдерін қарқынды өзгертуде. Алдағы дамудың жүруі үшін Қазақстан инфрақұрылымын жақсартуды жалғастыра беруі керек. Мұндағы басты бағыттар болып еліміздің барлық елді мекендеріне интернетке кеңжолақты қолжетімділікті қамтамасыз ету және 4G енуін дамыту мен 5G жаңа бесінші белеңінің орын алуына жағдай жасау табылады. Сонымен қоса, жаңа даму жолын «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы айқын көрсетеді деп күтілуде.

2017 ж. басында Қазақстан Республикасының Үкіметі алдына қойылған мақсаттар мен интернетке қолжетімділікті қамтамасыз ететін жоғары технологиялық инфрақұрылымды құру, экономика мен ашық электронды үкіметтің цифрлы трансформациясын қамтитын міндеттер қойылатын жаңа деңгейдегі 2017–2021 жж. арналған «Цифрлы Қазақстан» бағдарламасын құруды бастаған болатын.

Бағдарлама аясында 2021 ж. цифрландыру мен елдің ақпараттық-коммуникациялық дамуына 250 млрд доллардан аса көлемдегі ақшаны салды. 2022 ж. дейінгі интернет ортаның дамуына арналған бағдарламада интернетті пайдаланушылар үлесін 78%-ға дейін өсіру, халықтың цифрлы сауаттылығын 80%-ға дейін арттыру, еліміздің ЖІӨ-дегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар секторының өсімін 4,7%-ға жеткізу, осы сферадағы еңбек өнімділігін 34%-ға арттыру, өз бетінше электронды түрде алынған мемлекеттік қызмет сапасымен халықтың қанағаттану дәрежесі 80%-дан кем емес деңгейге жеткізу, т.б. жоспар қойылған болатын. Бұл бағдарлама өз алдына электрондық үкіметті жүзеге асыру бағдарламасы аясындағы глобалды жетекшілікке жету міндетін қойды. Бұл жағдайда мемлекеттік қызметтердің 50%-ы электронды түрде жасалып, экономиканың телекоммуникациялық секторы елдің ЖІӨ-нің 4%-ын қамтамасыз етуі керек. Қазақстанның телекоммуникациялық нарығы 710,0 млрд теңгені құрайды және болжам бойынша жылдық 3,1%-дық өсіммен 2024 ж. 900,0 млрд теңгені құрайтын болады. Глобалды телекоммуникация компаниялары 5G іске асуын күтуде. Қазіргі LTE желісіне қарағанда 5G желісінде жылдамдық 10 есеге дейін күштірек болады. Ақпараттық осындай берілу жылдамдығындағы қарқын индустриалды жарылыстың болуын күтеді. Ол интернет-дүкендерге арналған құрылғыларға – сымсыз тышқандардан бастап, пернетақта, ақылды шәугім мен тоңазытқыш және өзге де үй мен офистерге, өндірісте қосылатын жүйелерге байланысты айтылған. Өзін өзі басқаратын автокөліктер 5G стандартын басты қолданушылардың бірі болады. Мемлекеттің байланысты дамыту жолындағы глобалды жобаларының бірі – 2023 ж. KazSat-2 спутнигін ауыстыру. Оған айырбас ретінде модернизацияланған KazSat-2R моделі келеді. Жоба бюджеттен және инвесторлардан да қаржыландырылатын болады. Жаңа спутник «Ка» диапазонында жұмыс істеп, Қазақстанның тіпті оптикалық-талшықты желісін енгізу мүмкін емес барлық шалғай аудандарына дейін интернетке қолжетімділікті қамтамасыз етуге қатысты міндеттерді шешеді. Бұл шаралар ұзақ уақытты талап еткенімен, бүгінгі орын алып жатқан жағдай кез келген мақсатқа қолда бар технологиялар мен идеялар, серіктестік, өзара тәжірибе алмасу, кооперациялау негізінде жедел түрде жетуге болатынын дәлелдеді [7].

Орта Азияның барлық дерлік елдері төтенше жағдайларды жою жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірледі. COVID-19-ның таралуы Орта Азияның барлық дерлік елдерінде билік халықтың денсаулығын қорғауға және пандемияның экономикалық салдарына қарсы тұруға бағытталған арнайы саяси шаралар әзірледі және енгізді. Кейбір елдерде, соның ішінде Қазақстан, Қырғызстан, Моңғолия және Өзбекстанда мамандандырылған мемлекеттік іс-қимыл жоспарлары немесе қаржылық көмек жинау және бөлу қорлары құрылды. Өңір елдерінің көпшілігі мамандандырылған қорлар мен коммерциялық банктер арқылы кәсіпкерлік субъектілеріне өтімділік пен кредит беру көлемін ұлғайту арқылы кәсіпкерлік қызметті қолдау бойынша ерекше шаралар қабылдады. Кейбір елдерде банктік несиелер бойынша төлемдерді кейінге қалдыру енгізілді [8].

Шикізат бағасының құлдырауы және экспорт көлемінің қысқаруы, сондай-ақ нақты экономикалық перспективаның болмауы өңірдің орталық банктерін қандай да бір шаралар қабылдауға итермеледі. Осылайша, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі құрылымдық инфляцияның секіруінің алдын алу мақсатында бастапқыда негізгі мөлшерлемені көтеріп және бір мезгілде шамадан тыс құнсыздандуды болдырмау үшін ұлттық валюта бағамын қолдай отырып, қатаң ақша-кредит саясатын енгізді. Моңғолия мен Қырғызстанның Орталық банктері, керісінше, нормативтерді төмендетті.

Өңірдің барлық мемлекеттері алдын ала бағалау бойынша Өзбекстандағы ЖІӨ-нің 1,5%-дан Қырғызстанда 5,6%-ға дейін және Қазақстанда 9%-ды құрайтын санитарлық-эпидемиологиялық және салықтық-бюджеттік қолдау шараларының пакеттерін жариялады және іске асырды. Бұл пакеттер денсаулық сақтау саласын індетке қарсы күрес құралдарымен қамтамасыз етуге және кәсіпорындар мен үй шаруашылықтарына қолдау көрсетуге арналған шараларды қамтиды. Мұндай төтенше шаралар пандемияны және онымен байланысты экономикалық күйзелістерді жеңу тұрғысынан аймақ үшін өте маңызды, бірақ ақша аударымдары түріндегі экспорт пен кірістің күрт төмендеуі жағдайында бұл шаралар мемлекеттік бюджетке айтарлықтай ауыртпалық әкеледі. Ағымдағы теңгерімдер мен бюджеттік теңгерімдер минусқа түсетіні анық. Мысалы, 2020 ж. бірінші тоқсанында Өзбекстанда карантиндік іс-шараларды іске асыру салық түсімдерінің 11%-ға төмендеуіне әкелді. Бүкіл аймақ бойынша бюджет тапшылығы мен ағымдағы операциялар шотының тапшылығы айтарлықтай артады деп күтілді [9].

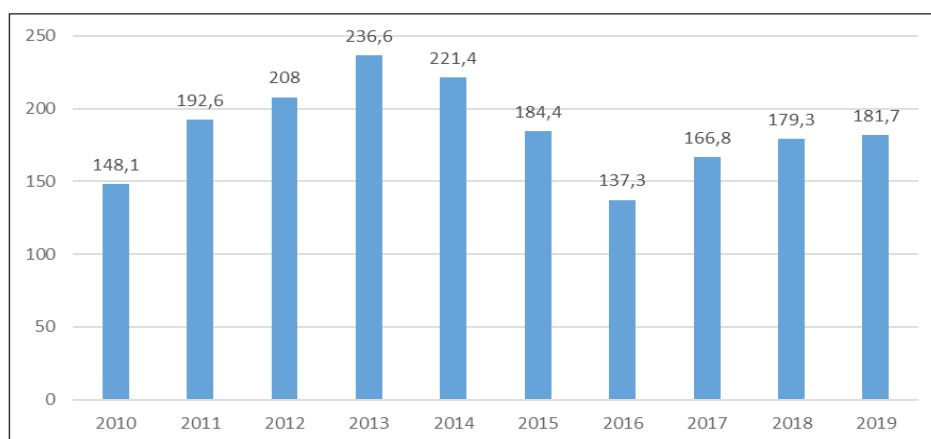
Кесте 1 – Орталық Азия елдеріне экспорттау көрсеткіштері мамыр айы (млн долл. АҚШ)

Мемлекеттер	2021/05	2020/05	Өсім %	ҚР-дан барлық экспорттың үлесі %
Өзбекістан	1107,4	699,3	58,4%	5,1%
Тәжікістан	297,1	292,5	1,6%	1,4%
Қырғызстан	227,2	213,9	6,2%	1,0%
Түркменістан	48,6	35,6	36,3%	0,2%
Барлығы	1680,2	1241,4	35,4%	7,7%

Ескертпе – [10] дереккөз негізінде құрастырылған.

COVID-19 әлемдік пандемиясының Орта Азия елдерінің экономикасына әсері айтарлықтай. Сауда айтарлықтай зардап шекті, денсаулық сақтау жүйелері жоғары жүктемеге ұшырады, тұтыну және инвестициялар деңгейі күрт төмендеді. Дағдарыс өңірлік өсудің негізгі факторларына, оның ішінде еңбек мигранттарынан ауысуға, мұнай мен пайдалы қазбалар экспортына, қызмет көрсету саласына әсер етті. Өндіріс пен экспортты әртараптандырудың салыстырмалы түрде төмен деңгейі, бірқатар елдердегі экономиканың бейресми секторының кеңдігімен қатар, ұлттық үкіметтердің мемлекеттік бюджеттерге қысым жасай отырып, дағдарысқа қарсы тұру әрекеттері қиындықтарын күшейтеді. Аймақ елдерінің үкіметтері үй шаруашылықтары мен кәсіпорындардың өтімділігін қамтамасыз етуге бағытталған маңызды шаралар қабылдады. Бірқатар елдер Денсаулық сақтау, қаржы және экономика саласында, әсіресе шағын кәсіпорындарды қолдауға бағытталған қысқа мерзімді шаралар қабылдады және халықаралық әріптестерден шұғыл көмек алды. Кейбір елдерде басталған карантинді біртіндеп алып тастау денсаулық сақтау жөніндегі шараларды мұқият сақтауды және мүмкіндігінше тестілеу, қадағалау және бақылау стратегияларын пайдалануды, сондай-ақ кәсіпорындардың қызметін қайта бастау және қалпына келтіру барысында одан әрі экономикалық қолдау көрсетуді талап етеді. Сонымен қатар, ұзақ мерзімді перспективада қалпына келтіру және тұрақтылық үшін шешуші болатын іскерлік орта мен бәсекелестікке қатысты ұзақ уақытқа созылған құрылымдық реформалар туралы ойлануға мүмкіндіктер береді [11].

2019 ж. бастап коронавирустық пандемияның әсері туралы өмір сапасының тұрақтылығы мен әлеуметтік және адами қарым-қатынасқа әсері туралы бүкіл әлемде айтылды. Мұның айқын және айқын мысалы – жан басына шаққандағы ЖІӨ төмендеуі. Америка Құрама Штаттары жан басына шаққандағы ЖІӨ бойынша жоғары орынға ие болғанымен, халықтың кейбір топтары үшін өмір сүру деңгейі өте төмен. Дегенмен, бұл азық-түлік және т.б. сатып алу қабілетін төмендетуі мүмкін. Біздің болжамымыз бойынша 2022 ж. Қазақстанда жан басына шаққандағы ЖІӨ 7396\$ құрайтын болады. Бұл пандемия басталғанға дейін 2018 ж. салыстырғанда 26,4%-ға аз.

Сурет 2 – ЖІӨ млрд \$

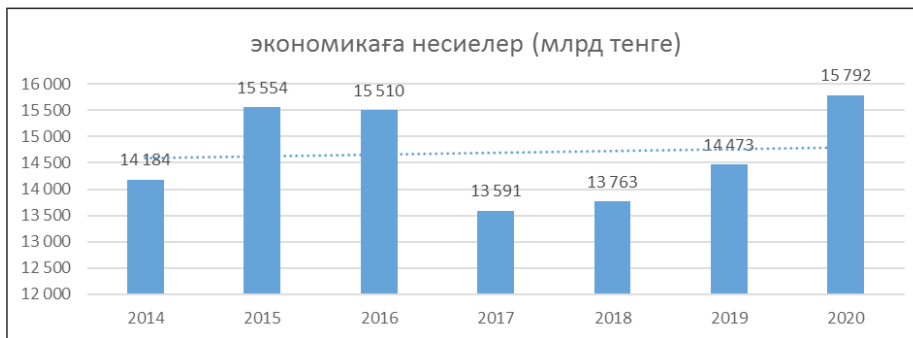
Ескертпе – ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметтері бойынша құрастырылды [12].

Дағдарыс кезінде мұқтаждарға қызмет көрсету үшін мемлекет барынша күш салды. Мемлекет осал және оқшауланған қоғамдастықтардың шұғыл қажеттіліктерін, яғни, тамақ, денсаулық, әлеуметтік көмектерді қанағаттандыру үшін өз қызметін реттеді. Жағдай бойынша, шілде айында шектеу шараларының енгізілуіне байланысты табысынан айырылғандарға

мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан біржолғы төлем тағайындауға азаматтардан 2 млн 570 мыңнан астам бірегей өтініш қабылданды. Төлем мөлшері ең төменгі жалақы мөлшеріне 42 500 теңгеге тең болды.

Төлемді 2 млн 353,8 мың қазақстандық алды, оның ішінде 2 млн 343,7 мың адам тамыз айында карантиннің ұзартылуына байланысты 0,5 ЕТЖ – 21 250 теңге мөлшерінде қосымша төлем алды.

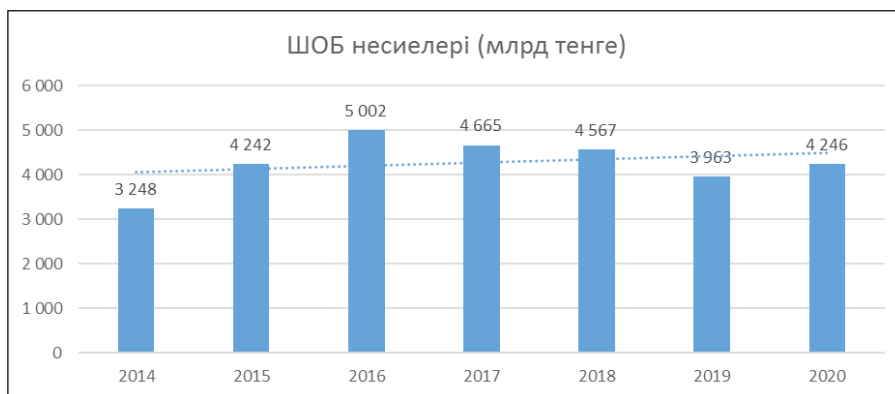
Дағдарыстың тікелей әсерін жеңілдету үшін жергілікті билік органдарымен серіктестікті дамыту қолға алынды. Әлеуметтік экономика ұйымдары мен үкіметтер арасында дағдарыстың, әсіресе аймақтардың әсерін азайтуға көмектесетін сенімді серіктестік орнады. Ол көбінесе тежеу шараларының, денсаулық сақтаудың, әлеуметтік қызметтердің және жергілікті экономикалық дамудың маңызды аспектілеріне жауап береді. Көптеген муниципалитеттер қауіп-қатер топтарына, соның ішінде егде жастағы адамдарға көмек көрсетуге мәжбүр болды. Үкіметтерге дағдарысты нақты шешімдермен жеңуге көмектесті. Әлеуметтік экономика субъектілері төменгі деңгейде болғандықтан әлеуметтік-экономикалық жүйені жақсартуға деген ұмтылысқа негізделген (3-сурет).

Сурет 3 – Экономикаға алынған несиелер

Ескертпе – ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметтері бойынша құрастырылды [12].

Қазақстанның экономика саласындағы мемлекеттік саясатының басымдықтарының бірі шағын және орта бизнесті дамыту болып табылады. Қазақстанда ШОБ-ты мемлекеттік қолдаудың негізгі бағыттарына мөлшерлемелерді субсидиялауды, несиелерге кепілдік беруді және ШОБ-ты қаржыландыру үшін қаражатты шартты орналастыруды қамтитын қаржылық қолдау жатады.

Сурет 4 – ШОБ несиелері (млрд тенге)

Ескертпе – ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметтері бойынша құрастырылды [12].

ШОБ секторы өсуінің базалық ресурсы – кредиттер. Нақ сондықтан да мемлекеттік бағдарламалар аясында ШОБ-тың кредиттерге қол жеткізуін кеңейтуге басты назар аударылды. 2014–2020 жж. ШОБ кредиттері бойынша екінші деңгейдегі банктер портфелінің өзгеру серпіні мөлшерлемелерді субсидиялау, кредиттерге кепілдік беру және ШОБ-ты одан әрі қаржыландыру үшін қаражатты шартты орналастыру сияқты мемлекеттік қолдау құралдары өз міндеттерін орындағанын куәландырады.

Кесте 2 – Пандемия кезіндегі мемлекеттік шаралар

Шаралар	Шұғыл жауап кезеңі (әдетте алғашқы апталар)	Күшейту кезеңі (әдетте алғашқы айлар)	Трансформациялық фаза (COVID кезінде және одан кейін)
Қаржылық қолдау	Әлеуметтік экономика ұйымдарына тұрақты шығындарын гранттар мен қол жетімді несиелер арқылы жабуға көмектесетін қаржылық қолдау (фирмаларды қолдау бағдарламаларының бір бөлігі немесе әлеуметтік экономика)	Несиелік кепілдік схемалары арқылы қаржыға қол жеткізуді одан әрі жеңілдету	Жаңа бизнес-модельдерді әзірлеуге, әлеуметтік инновациялар саласында тәжірибе жасауға және масштабтауға баса назар аударып отырып, әлеуметтік экономика ұйымдары үшін гранттар мен кредиттерге қол жеткізу
Кейінге қалдыру	Төлемдерді кейінге қалдыру (салықтар, әлеуметтік сақтандыруға аударымдар және т.б.)		
Нарыққа кіру		Ерекше жағдайларда жеткізуші ретінде әлеуметтік экономиканы тарту үшін мемлекеттік сатып алу (маскалар, күтім, кеңестер)	Қосымша әлеуметтік және экологиялық ережелерді қамтитын мемлекеттік сатып алу схемалары
Еңбек нарығы	Әлеуметтік экономика ұйымдарына дағдарыс кезінде жұмысшыларды сақтауға мүмкіндік беретін жұмыс орындарын сақтау және жұмыссыздықты қолдау схемалары		
Бизнесті дамытуды қолдау	Бизнесті дамытуды қолдаудың жалпы қол жетімді бағдарламалары туралы ақпарат беру, сондай-ақ жұмыс беруші ретінде COVID-19-ға қарсы нұсқаулық	Интернеттегі әлеуметтік арттыру арқылы операцияларды түзету үшін қажетті дағдыларды дамытуға қолдау көрсету, мысалы, қашықтан жұмыс істеу немесе өндірісті реттеу	Әлеуметтік экономика ұйымдарына олардың әсерін бағалауға көмектесетін құралдарды жасау
Ынтымақтастыққа жәрдемдесу	Өрекеттерді ынталандыру үшін онлайн-талқылаулар арқылы әлеуметтік экономика ұйымдарымен ынтымақтастық құралдарын құру	Үкіметтің әртүрлі бастамалары мен жаңа шешімдер мен әлеуметтік инновацияларды іздеу үшін жаңа серіктестікті дамыту арасындағы ең жақсы үйлестіру	Жергілікті дамудың неғұрлым инклюзивті және орнықты моделіне көшу бойынша әлеуметтік экономиканы стратегиялық пікірталастарға тарту; арнайы стратегия мен іс-қимыл жоспарын әзірлеу
Көрініуді жақсарту		Сектордың, компаниялардың жергілікті және әлеуметтік ықпал етуді өлшеудің неғұрлым жетілдірілген құралдарын сатып алу жөніндегі жылжыту есебінен әлеуметтік экономиканың көрнекілігін арттыру	
Қауіпсіздікке байланысты	Жекелеген секторлар үшін жеке қорғану құралдарын әлеуметтік экономика субъектілері арасында бөлу		
Ескертпе – ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметтері бойынша құрастырылды [13].			

Мемлекет COVID-19 пандемиясына қарамастан барлық әлеуметтік міндеттемелерді орындайды. Зейнетақылар мен жәрдемақылар елдің барлық тұрғындарына уақтылы төленді. Коронавирустың таралуы басталғаннан бірнеше жыл өткен соң, барлық негізгі әлеуметтік проблемалар өзекті болып қала береді, бірақ тез шешіледі. Технологиялық өзгерістер, цифрландыру бізбен бірге қалып, тіпті жедел қарқынмен жеделдеді. Сондай-ақ, көші-қон ағыны экономика секторлары мен шекаралардың жабылуына байланысты қысқарды, бұл біздің өмірімізді қамтамасыз етуде мигранттардың әрдайым көрінбейтін, бірақ маңызды рөлін ғана көрсетті.

Пандемияға айналған әлеуметтік саланы цифрландыру барлық әлеуметтік топтардың мүмкіндіктерін теңестірудің факторына айналды, ол жоғары деңгейден орта тапқа дейін, адамдардың мүдделеріне сай болуы мүмкін. Онлайн білім беру элиталық оқу орындарында білім алудың тиісті орнына айналды, бұл аудандық мектепке немесе жергілікті провинциялық университетке қарағанда сапалы білім алуға мүмкіндік береді. Онлайн медицина жоғары сапалы клиникада толық тексеруді ауыстыру шағын қаланың дәрігеріне қарағанда сапалы кеңес алуға мүмкіндік береді. Мұның бәрі Орта сыныптар үшін сапалы қызметтердің қол жетімділігін кеңейтеді. Ал цифрлық экономикадағы жұмыспен қамту дәстүрлі еңбек нарықтарының проблемаларын жиі өтейді. Осылайша, коронавирустық пандемия күшті сілкініс бола отырып, COVID-19 пандемиясына дейін жинақталған әлеуметтік мәселелерді шешудің кілті болды [14].

Қорытынды

Еліміз қарқынды түрде цифрлық әлемге еніп жатқанына қарамастан, әрине, кемшіліктер бары сөзсіз. Кез келген сферада цифрландыруды жүзеге асыру, ең бірінші, ақпараттық-телекоммуникациялық. Ол елдегі ақпараттық-телекоммуникациялық инфрақұрылымның дамуына байланысты. Яғни, халық қаншалықты сапалы, үздіксіз жұмыс жасайтын байланыс, желі жабынымен қамтамасыз етілсе, цифрлық қызметтер жүйесі жайлы сауаты ашылса, мемлекет пен бизнес, мемлекет пен қоғам және бизнес пен қоғам арасындағы қарым-қатынас сапа мен жылдамдыққа, заманауи технологиялар көмегіне жүгініп, сенімге негізделсе, соншалықты елдің цифрлық жүйеге енуі қарқынды, тез әрі тиімді жүретін болады. Пандемия елімізге әрбір сфера бойынша кемшіліктерін көрсетіп, оларды жақсартуға жағдай жасады. Қазіргі таңдағы ел экономикасының цифрлық даму бағыты қалай жүзеге асып жатқандығы анықталды.

Бастысы, мемлекеттің құрылымы ретіндегі үкімет, халық және бизнестің цифрлық платформаны қалыптастырып, оны жан-жақты жүзеге асыруда бір-біріне қолдау мен сүйеніш бола білсе, қазіргі жаһандану заманында электрондық мемлекетке айналуға, озық технологиялық жағдайды қалыптастыруға мүмкіндік туады. Бүгінгі уақытпен, әлемдік даму жағдайымен бірге алға жылжудың қазіргі күнгі басты көзі – цифрландыру.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Исследование ООН. Электронное правительство. Цифровое правительство в десятилетии действий по достижению устойчивого развития (с дополнением по реагированию на COVID-19) // Департамент по экономическим и социальным вопросам ООН. – 2020.
- 2 «Ақпараттық Қазақстан–2020» – ҚР Президентінің Жарлығы [web-портал]. – 2013. URL: <https://egov.kz> (қарау уақыты: 20.11.2021)
- 3 Концепция государственной информационной политики. URL: <http://old.unesco.kz/> интернет-ресурсы
- 4 Караван жаңалықтары // Ақпараттық инфрақұрылым қалыптастыру – алдағы басты мақсаттардың бірі. URL: <https://kaz.caravan.kz/zhangalyqtar/>
- 5 Жусупова А. Медиапотребление в Казахстане в 2020 году: интернет и соцсети побеждают. – 2021.
- 6 Анализ рынка розничной электронной коммерции в Республике Казахстан // Результаты опроса экспертов, декабрь 2020.
- 7 Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы. URL: <https://primeminister.kz/>
- 8 Сансызбаев А. Составление рейтинга по системе социального партнерства в Республике Казахстан // Доклады НАН РК – 2020. – № 6.
- 9 Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі әлеуметтік даму тұжырымдамасы. – Қазақстан Республикасы үкіметінің 2014 жылғы 24 сәуірдегі № 396 қаулысы. URL: www.adilet.zan.kz
- 10 COVID-19 в странах Центральной Азии: последствия и ответные политические меры // Доклад ОЭСР. – 2020. – 62 с.
- 11 Schwab K., Malleret T. Covid-19: the great reset // USA: Forum Publishing, 2021, 92 p.
- 12 Thoradeniya T., Jayasinghe S. COVID-19 and future pandemics: a global systems approach and relevance to SDGs // Global Health, 2021, no. 17, 223 p. URL: <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00711-6>
- 13 Деректер, цифрландыру және мемлекеттік басқару. Еуропа және Орталық Азия аймағының экономикасы туралы есеп бас экономист басқармасы, көктем 2021. – 150 б.
- 14 Коронавирустық инфекция пандемиясы жағдайындағы мемлекеттік басқарудың құқықтық мәселелері. URL: <http://www.omlaw.ru/index.php?option>

REFERENCES

- 1 Issledovanie OON. Jelektronnoe pravitel'stvo. Cifrovoe pravitel'stvo v desjatiletii dejstvij po dostizheniju ustojchivogo razvitija (s dopolnieniem po reagirovaniju na COVID-19) // Departament po jekonomicheskim i social'nyum voprosam OON. 2020. (In Russian).
- 2 «Ақпараттық Қазақстан–2020» – ҚР Президентінің Zharlyғы [web-portal]. 2013. URL: <https://egov.kz> (Қарау уақыты: 20.11.2021). (In Kazakh).
- 3 Koncepcija gosudarstvennoj informacionnoj politiki. URL: <http://old.unesco.kz/> internet-resursy. (In Russian).
- 4 Karavan zhanalyqtary // Ақпараттық инфрақұрылым қалыптастыру – алдағы басты мақсаттардың бірі. URL: <https://kaz.caravan.kz/zhangalyqtar/>. (In Kazakh).
- 5 Zhusupova A. (2021) Mediapotreblenie v Kazahstane v 2020 godu: internet i socseti pobezhdajut. (In Russian).
- 6 Analiz rynka roznichnoj jelektronnoj kommercii v Respublike Kazahstan // Rezul'taty oprosa jekspertov, dekabr' 2020. (In Russian).
- 7 Қазақстан Республикасы Прем'ер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы. URL: <https://primeminister.kz/>. (In Kazakh).
- 8 Sansyzbaev A. (2020) Sostavlenie rejtinga po sisteme social'nogo partnerstva v Respublike Kazahstan // Doklady NAN RK. No. 6. (In Russian).
- 9 Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі әлеуметтік даму тұзhyрымдамасы. Қазақстан Республикасы үкіметінің 2014 жылғы 24 сәуірдегі № 396 қаулысы. URL: www.adilet.zan.kz. (In Kazakh).
- 10 COVID-19 v stranah Central'noj Azii: posledstvija i otvetnye politicheskie mery // Doklad OJeSR. 2020. 62 p. (In Russian).
- 11 Schwab K., Malleret T. (2021) Covid-19: the great reset // USA: Forum Publishing, 92 p. (In English).
- 12 Thoradeniya T., Jayasinghe S. (2021) COVID-19 and future pandemics: a global systems approach and relevance to SDGs // Global Health, no. 17, 223 p. URL: <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00711-6>. (In English).
- 13 Dereker, cifrlandyru zhәне memlekettik basқарu. Europa zhәне Ortalyқ Azija аймағының jekonomikasy turaly esep bas jekonomist basқarmasy, көктем 2021. 150 p. (In Kazakh).
- 14 Koronavirustық infekcija pandemijasy zharđajyndaғы memlekettik basқarudың құқықтық мәseleleri. URL: <http://www.omlaw.ru/index.php?option>. (In Kazakh).

К.К. ПРИМЖАРОВА,*¹

к.э.н., ассоциированный профессор.
*e-mail: kalyash.primzharova@narхоз.kz

Л.С. НУРПЕЙСОВА,²

к.э.н., ассоциированный профессор.
e-mail: amaniyazova_2020@mail.ru

Г.Ш. БЕЙСЕНОВА,²

к.э.н., доцент.
e-mail: G_hb@mail.ru

Ж.К. МАЛГАРАЕВА,¹

к.э.н., ассоциированный профессор.
e-mail: zhanat.malgaraeva@narхоз.kz

¹Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан

²Казахский университет международных отношений
и мировых языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан

ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ НА ДИНАМИЧНОЕ РАЗВИТИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация

Цель статьи – изучить влияние пандемии на ускоренное развитие цифровой экономики. Собрана информация о том, из каких компонентов состоит телекоммуникация и какое значение имеет каждый из них, проанализированы теоретические аспекты информационно-телекоммуникационной инфраструктуры. Проанализировано современное состояние электронного правительства как основы информационно-телеком-

муникационной системы на государственной службе, собраны сведения о функциях информационных технологий, государственной информационной политике, проанализированы теоретические аспекты информационно-телекоммуникационной инфраструктуры. Проанализировано современное состояние электронного правительства как основы информационно-телекоммуникационной системы на государственной службе, получены сведения о функциях информационных технологий, государственной информационной политике, определены уровень и перспективы развития телекоммуникационной инфраструктуры на сегодняшний день, определены конкретные задачи и цели в плане. Проанализированы и предложены пути, которые необходимо пройти, меры, которые необходимо реализовать, чтобы стать электронным государством.

Ключевые слова: цифровая экономика, информационно-телекоммуникационные инфраструктуры, электронные услуги, электронный портал, система, электронное правительство, технологии.

K.K. PRIMZHANOVA,*¹

c.e.s., professor.

*e-mail: kalyash.primzharova@narxoz.kz

L.C. NURPEISOVA,²

c.e.s., associate professor.

e-mail: amaniyazova_2020@mail.ru

G.SH. BEISENOVA,²

c.e.s., associate professor.

e-mail: G_hb@mail.ru

ZH.K. MALGARAEVA,¹

c.e.s., associate professor.

e-mail: zhanat.malgaraeva@narxoz.kz

¹Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

²Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE DYNAMIC DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY

Abstract

The purpose of the article is to study the impact of the pandemic on the accelerated development of the digital economy. The information about what components consist of Telecommunication and the importance of each of them is collected, the theoretical aspects of information and telecommunication infrastructure are analyzed. Analyzed the current state of e-government as the basis of information and telecommunications system in the public service, collected information about the functions of information technology, state information policy, analyzed the theoretical aspects of information and telecommunications infrastructure. The modern state of e-government as the basis of information and telecommunication system on public service has been analyzed, the information about the functions of information technology, state information policy has been collected, the level and prospects of development of telecommunications infrastructure to date has been determined, and specific tasks and objectives in the plan have been determined. Analyzed and proposed, what paths to take, what measures to be implemented to become an e-government.

Key words: digital economy, information and telecommunications infrastructure, electronic services, electronic portal, system, e-government, technology.